

УДК 371.13(410)0

О. В. Хижняк

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

В умовах реформування всіх сфер суспільного життя України відбувається її становлення як самостійної держави, відродження національної самобутності та перехід до ринкових відносин, що визначає роль фахівців з вищою освітою, серед яких особливе місце належить майбутнім вчителям. Підготовка вчителів є одним із провідних завдань освіти, оскільки вчитель був, є і залишається головною дійовою особою, покликаною реалізувати її цілі. Поняття „підготовка вчителя” змінювалося разом із еволюцією поглядів на мету навчання і виховання, уявленнями про його професійні характеристики і якості. Досягнення цієї мети нерозривно пов'язане з підготовкою вчителів нового тисячоліття, а отже, з розвитком і удосконаленням системи неперервної освіти.

Важливим джерелом для визначення сучасної стратегії розвитку педагогічної освіти в Україні є аналіз світового досвіду підготовки вчителів, дослідження закономірностей та тенденцій розвитку цієї важливої складової частини освітньої сфери у різних соціокультурних регіонах планети. Важливе значення має вивчення сучасних процесів розвитку педагогічної освіти на європейському континенті, зокрема, у країнах Європейської спільноти. Значний інтерес, відповідно, становить організація педагогічної освіти у Великій Британії з її багатотисячолітніми традиціями, оскільки саме тут значна увага у практиці вищої школи приділяється високопродуктивним методам навчання.

Однією з актуальних проблем, яка виникла на сучасному етапі історичного розвитку України, є питання інтеграції її в загальноєвропейський освітній простір. Українськими вченими накопичено значний досвід використання здобутків зарубіжної педагогіки (Н. В. Абашкіна, Г. Л. Алексевич, А. М. Алексюк, Г. С. Єгоров, В. М. Жуковський, І. П. Задорожна, Ю. В. Кіщенко, О. П. Ков'язіна, Н. М. Лавриченко, Л. М. Латун, О. І. Локшина, Б. Ф. Мельниченко, Є. А. Москаленко, О. В. Овчарук, А. В. Парінов, О. В. Плахотник, Л. П. Пуховська, О. Б. Рибак, Г. В. Степенко, І. Г. Тараненко, І. Г. Фольварочний, Л. О. Хомич, Н. П. Яцишин та ін.).

В останні роки в українській педагогічній науці активізувались пошуки дослідників у галузі зарубіжної теорії та практики професійної підготовки вчителів. Зокрема, досліджувалась проблема професійної підготовки вчителів у країнах Західної Європи (Л. П. Пуховська), проблема реформування вищої педагогічної освіти в Англії (А. В. Парінов), проблема суспільного дошкільного виховання у Великій Британії на сучасному етапі (О. І. Локшина), проблема професійно-педагогічної підготовки вчителів у Великій Британії (Н. П. Яцишин),

проблема формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу (Ю. В. Кіщенко), проблема теорії та практики навчання студентів у педагогічних коледжах Англії (О. Ю. Леонтєва) тощо.

Проте дещо поза увагою залишається досвід, набутий окремими зарубіжними країнами у підготовці майбутніх вчителів. На наш погляд, підготовка майбутніх вчителів для кожної держави має особливе значення. У цьому контексті, як нам уявляється, є незаперечним і вартим уваги досвід Великої Британії, оскільки в цій країні велика увага надається підбору вступників на педагогічні спеціальності; обов'язковим є проходження тесту на професійну придатність; варта уваги ознайомлювальна педагогічна практика протягом перших двох тижнів навчання у британських університетах і коледжах, запроваджене навчальне стажування у країнах, мову яких опановують майбутні вчителі, тьюторська система.

Відсутність у вітчизняній педагогічній науці досліджень, присвячених вивченню досвіду Великої Британії у підготовці майбутніх вчителів у системі неперервної педагогічної освіти з урахуванням загальноєвропейських тенденцій, у тому числі Загальноєвропейських Рекомендацій і утворенням загальноєвропейського простору, зумовила вибір теми нашої статті.

Метою нашої статті є аналіз та теоретичне обґрунтування основних напрямків підготовки майбутніх вчителів в системі вищої освіти Великобританії.

Виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Усебічно зрозуміти систему професійної підготовки майбутнього вчителя, можна лише за умови розуміння змісту всіх перетворень, що відбуваються в освітньому просторі Великої Британії, оскільки вони слугують певною стратегією у визначенні системи підготовки педагогічних кадрів. Так, прийняття закону 1988 року було викликане низкою причин, найголовніші з яких — крайня децентралізація та високий рівень диференціації шкільної освіти. Про децентралізацію свідчить, зокрема, право кожної школи розробляти власні навчальні плани. Що ж до диференціації, то вона розпочиналася для англійських школярів із чотирнадцятирічного віку і передбачала відведення половини навчального часу на предмети за вибором. Як зазначає Л.П.Пуховська у своїй монографії „Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності”, обов'язковими предметами у старших класах неповної середньої школи до кінця 80-х років були тільки англійська мова і література, математика, релігія та фізичне виховання. А це певним чином дискримінувало особистість учня, не дозволяло йому розвиватись вільно й різнобічно [1, с.12].

Важливим кроком на шляху підготовки реформи було оприлюднення урядом „Національного навчального плану” (1987 р.)

[2,с.23], де наголошувалося на необхідності неухильного підвищення рівня освіти. Новий закон про реформу кардинально змінив усю систему початкової й середньої освіти Англії та Уельсу. Він передбачає чотири основних елементи, що базуються на концепціях національного навчального плану, місцевого шкільного самоврядування, на визначенні статусу шкіл прямого субсидування та на концепції міських технологічних коледжів. Як зазначають англійські педагоги, реформування шкільної освіти у другій половині 80-х років було спрямоване на підвищення рівня середньої освіти шляхом обов'язкового впровадження освітніх стандартів шкільної освіти. Таким чином, зрозуміти систему підготовки вчителя можна лише через призму усвідомлення змісту всієї шкільної освіти у Великій Британії.

У десятирічному плані розвитку освіти в Англії на період 1971—1981 рр. та пропозиціях, які були розроблені комітетом Е.Джеймса [5,с.12], пропонувалося здійснювати підготовку вчителів упродовж трьох послідовних циклів із присудженням відповідних дипломів чи освітніх ступенів. Перший цикл передбачає здобуття базової вищої освіти (Individual education) за один-два роки. Другий — присвячувався навчанню за програмами професійно-педагогічної підготовки протягом одного року у вищому навчальному закладі і другого — у школі. Третій рік відводився на підвищення кваліфікації вчителів.

Наприкінці 80-х років Міністерство освіти і науки Великої Британії видало циркуляри „Умови здобуття вищої освіти” (The Education (Teachers) Regulations 1989. Circular №18/89. — London: DES, 1989) та „Базова підготовка вчителя: затвердження програм” (Initial Teacher Training: Approval of Courses. Circular 24/89. — London: DES, 1989), які можна вважати за початок сучасної реформи педагогічної освіти у Великій Британії. Головні напрями цієї реформи вперше проголосив міністр освіти К.Кларк у січні 1992 р. на Північній педагогічній нараді (Northern Pedagogical Conference):

— школа має відігравати головну роль у професійно-педагогічній підготовці вчителя на правах партнера;

— має бути запроваджена акредитація на державному рівні навчальних планів і програм базової підготовки вчителя;

— необхідно визначити критерії професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя [3,с.12].

Реформа вищої освіти, що розпочалася з 1989 р. у Великій Британії, зумовлена багатьма чинниками, відповідністю між об'єктивними функціями вчителя у школі та базовим рівнем професійно-педагогічної підготовки; оновленням середньої ланки освіти (Закон про освіту, 1986 р.. Реформа середньої освіти, 1988 р.) та повільними частковими змінами у системі підготовки вчителя (остання реформа — Акт Батлера, 1944 р.), посиленням вимог до фундаментальної освіти та орієнтацією на потреби сучасної школи у новому типі вчителя.

У липні 1992 року Міністерство освіти і науки видало циркуляр „Базова підготовка вчителя” щодо головних напрямів реформи педагогічної освіти (Initial Teacher Training: Approval of Courses. Circular 24/89. — London: DES, 1989) [5, с.15]. Цей документ став перспективним планом розвитку педагогічної освіти у Великій Британії до кінця XX ст. Підвищився рівень вищих навчальних закладів, які від вузькопрофесійної підготовки фахівців перейшли до багатопрофільної (насамперед, учителів), одержавши назву інститутів і коледжів вищої освіти. Одночасно термін навчання майбутніх учителів у цих навчальних закладах продовжився до чотирьох років.

Таким чином, у кінці 80-х — на початку 90-х років у Великій Британії склалася нова структура різнотипних закладів, що здійснюють підготовку педагогічних кадрів, у тому числі вчителів іноземних мов, а саме:

1. Чотирирічні інститути і коледжі вищої освіти (Institutes and Colleges of Higher Education).
2. Однорічні Інститути педагогіки при університетах (Institutes of Education of Universities).
3. Дворічні факультети педагогіки при політехнічних інститутах (Polytechnic Departments of Education).
4. Чотирирічні школи сценічного мистецтва (Central Schools of Speech and Drama).
5. Дворічні технічні коледжі (Colleges of Education Technical).

Крім того, реформа педагогічної освіти стимулювала пошук альтернативних шляхів підготовки вчителя через прийняті раніше програми „ліцензованого” (licensed) та „артикульованого” (articuled) вчителя.

У період здійснення реформи набула подальшого розвитку ідея багатоступеневої підготовки вчителів у контексті неперервної педагогічної освіти. Певний внесок у розробку проблеми зробив директор Інституту педагогіки (Institute of Education) Лондонського університету В.Тейлор. Він обґрунтував 5 самостійних і водночас взаємопов'язаних циклів педагогічної освіти, які тривають по 2-3 роки.

Основні документи, що стосуються реформування педагогічної освіти, зокрема, „Правила до здобуття педагогічної освіти” [4,с.12], „Базова підготовка вчителя: затвердження програм” [3,с.23], „Реформа базової підготовки вчителя” [3,с.25], визначили державну стратегію і тактику підготовки вчителів. Проте тривають дискусії з приводу головних напрямів реформи педагогічної освіти, неоднозначними є й оцінки здійснюваних заходів.

Так, на думку викладача Бірмінгемського університету Т. Аткинсона, нинішня реформа педагогічної освіти у Великій Британії є ще одним прикладом того, як уряд нав'язує свою політику без відповідних консультацій з педагогами. Така позиція породжує лише ворожість до рішень уряду.

Які ж положення реформи викликають найбільші дискусії та обговорення? Аналіз свідчить, що причиною незадоволення є заходи щодо врегулювання змісту базової педагогічної підготовки. Справа в тому, що до цього часу всі навчальні заклади, де готувались учителі, користувались автономією у розробці навчальних планів і програм. У результаті створення Ради з акредитації педагогічної освіти — РАПО (Council for the Accreditation of Teacher Education — CATE) розпочався процес регуляції та впорядкування навчальних курсів у межах базової педагогічної підготовки.

За допомогою РАПО та Інспекційної служби уряд проводить акредитацію курсів, контролюючи таким чином навчальні плани, вимоги до розробки курсів, кількість годин, а також перевіряючи саму розробку. Проте немає сумніву в тому, що ці заходи спрямовані на поліпшення якості професійної підготовки вчителя. Як справедливо зазначається у дослідженні А. В. Парінова, у Великій Британії фактично розпочався процес стандартизації професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Розглянемо, як позначається окреслена нами ситуація в галузі педагогічної освіти Великої Британії на системі підготовки вчителів. Особливо це вплинуло на університетську педагогічну освіту. По-перше, університети зобов'язані проводити 36-тижневу професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів для надання їм сертифіката у галузі освіти. По-друге, встановлена нормативна частина навчальних планів і програм. По-третє, студенти університетів зобов'язані проходити 24-тижневу навчальну практику безпосередньо у школі.

Реформа визначає також критерії професійно-педагогічної майстерності випускника — молодого вчителя, так званих компетенцій (competences), зафіксованих у кваліфікаційній характеристиці. Критерії професійної компетенції вчителя на етапі завершення його базової підготовки (показники сформованості його рівня як фахівця) ще недостатньо обґрунтовані і не відповідають чинним навчальним програмам та планам. Але кваліфікаційно обґрунтований підхід до підготовки вчителя вже давно розробляється і навіть втілюється у практику багатьма вищими навчальними закладами.

Найбільше суперечностей закладено в положенні реформи про те, що школа відіграватиме роль вузівського партнера в системі професійно-педагогічної підготовки вчителя. За документами реформи, система партнерства вищого педагогічного закладу й школи включає в себе спільну відповідальність за розробку та реалізацію таких важливих для педагогічної теорії та практики документів, як структура і зміст педагогічної практики, методика викладання окремих предметів, методика перевірки знань учнів, методика оцінки практичної роботи студентів, спільна перевірка кінцевого результату професійно-педагогічної підготовки, програма підвищення кваліфікації.

Згідно з положенням реформи, мета педагогічної практики майбутніх учителів, у тому числі вчителів іноземних мов, полягає в тому, щоб:

а) створити умови для здобуття студентами достатнього обсягу професійних знань і навичок, необхідних для педагогічної праці в сучасних умовах;

б) допомогти студентові усвідомити чинники, що впливають на процес навчання: типи навчальних установ, культурний контекст, навчальний план, навчальний матеріал, технічні засоби навчання, традиції;

в) надати студентові можливість практично включитись у шкільний навчально-виховний процес;

г) сприяти входженню студента — майбутнього вчителя — у професію: усвідомленню специфіки педагогічної діяльності та власних мотивів роботи у школі. Вперше визначені вимоги до тривалості педагогічної практики:

— 32 тижні для чотирирічних програм підготовки вчителя;

— 24 тижні для однорічних програм професійної підготовки вчителя на базі університетів та політехнічних інститутів;

— 18 тижнів для програм із заочною формою навчання.

Відомо, що базова підготовка майбутніх вчителів у Великій Британії традиційно характеризується поєднанням теорії та практики. У Бристольському університеті, наприклад, понад 25 років існує система партнерських зв'язків з місцевими школами, за якої шкільні вчителі призначаються асоційованими наставниками і допомагають студентам проходити шкільну практику. Що ж нового у цьому плані запропонувала реформа? Відповідаючи на це запитання, викладачі університету зазначають, що вибудована таким чином система взаємозв'язку "університет — школа" не мала достатньо можливостей, щоб зробити запропоновану модель повністю функціональною. У перспективі курс на поліпшення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів передбачає рівноправне партнерство вищого навчального закладу і школи .

Це означає, що безпосередньо на заняттях студенти-практиканти і викладачі мають аналізувати і обговорювати набутий у школі педагогічний досвід.

Із зазначеного раніше можна зробити певні висновки щодо особливостей розвитку педагогічної освіти Великої Британії у сучасних умовах. Значний вплив на підготовку вчителів у Великій Британії в останнє десятиріччя мають загальноєвропейські інтеграційні процеси.

Відбувається зближення університетського та неуніверситетського типів педагогічної освіти. Педагогічна освіта увійшла в систему вищої школи. Зросла цінність наукових ступенів, які присуджуються інститутами. Впроваджено механізм визнання ступенів та дипломів у всіх регіонах країни. Стимулюються альтернативні шляхи набуття

вчительської професії (програми „Лицензований учитель” та „Артикульований учитель” на базі вищої освіти). Педагогічна освіта Великої Британії орієнтується на підготовку вчителя широкого профілю. Здійснюється певна стандартизація професійно-педагогічної підготовки вчителів через запровадження Міністерством освіти і науки процедури акредитації навчальних планів і програм із затвердженням обов'язкового та варіативного компонентів.

Поєднується теоретична і практична професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів. Центром професійно-педагогічної підготовки є школа, яка розглядається як рівноправний партнер вищого навчального закладу у професійній підготовці майбутнього вчителя.

Список використаної літератури

1. Пуховська Л. П. Тенденції розвитку систем підготовки вчителів у Європі // Педагогіка і психологія. — 1994. — № 3. — С.144—152. **2. Рогова Г. В., Тилене Л. П.** О профессионально-методической подготовке учителей в Великобритании // Иностранные языки в школе. — 1991. — № 3 — С.18. **3. Торяник Л. А.** Дидактические проблемы высшего образования Великобритании на современном этапе : дис. ... канд. пед. наук. — М., 1985. — 203 с. **4. Фролова Г. М.** О профессиональной подготовке учителей в Великобритании // Ин. языки в школе. — 1986. — №5. — С.84—87. **5. Ainley P.** Education and training in England and Wales 1944—1987. — Oxford: O. U. P., 1990. — 166 p. **6. Proterough R., Atkinson I.** The Making of English Teachers. — Open University Press, 1991. — 147 p.

Хижняк О. В. Основні напрями підготовки майбутніх вчителів в системі вищої освіти Великобританії

У статті розглядаються основні напрями підготовки майбутніх вчителів в системі вищої освіти Великобританії; вивчаються проблеми професійно-педагогічної підготовки вчителів, основні напрями реформи педагогічної освіти, теоретична і практична професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів; аналізуються основні документи, що стосуються реформування педагогічної освіти. Підготовка вчителів є одним із провідних завдань освіти, оскільки вчитель був, і залишається головною дійовою особою, покликаною реалізувати її цілі. Незаперечним і вартим уваги є досвід Великої Британії, оскільки в цій країні велика увага надається підбору вступників на педагогічні спеціальності.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, професійна майстерність, система вищої освіти, майбутній вчитель.

Хижняк Е. В. Основные направления подготовки будущих учителей в системе высшего образования Великобритании

В статье рассматриваются основные направления подготовки будущих учителей в системе высшего образования Великобритании, изучаются проблемы профессионально-педагогической подготовки учителей, основные направления реформы педагогического образования, теоретическая и практическая профессионально-педагогическая подготовка будущих учителей; анализируются основные документы, касающиеся реформирования педагогического образования. Подготовка учителей является одним из ведущих заданий образования, поскольку учитель был, есть и остается главным действующим лицом, призванным реализовать ее цели. Неопровержимым и достойным внимания есть опыт Великобритании, поскольку в этой стране большое внимание предоставляется подбору поступающих на педагогические специальности.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, профессиональное мастерство, система высшего образования, будущий учитель.

Khizhnyak Y. V. The main directions of training of future teachers in higher education of Great Britain

The article considers the basic directions of preparation of the future teachers in system of higher education of Great Britain, it studies problems of professional-pedagogical preparation of teachers, the basic directions of reform of pedagogical education, theoretical and practical of professional-pedagogical preparation of the future teachers; analyzes the basic documents, concerning pedagogical education reforming. Preparation of teachers is one of leading tasks of education, as a teacher was, is and remains a main acting person, called to realize its aims. Incontestable and noteworthy there is an experience of Great Britain as in this country the great attention is given to selection entering the pedagogical specialities

Keywords: professional-pedagogical preparation, professional skill, higher education system, the future teacher.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2012 р.

Прийнято до друку 27.04.2012 р.